

Kenneth Nyirády: A Kongresszusi Könyvtár magyar gyűjteményei - Legfontosabb adatok és a fejlesztés legújabb irányai

Általános jellemzők

Magyarországon kívül a legnagyobb hungarika gyűjtemény a washingtoni Kongresszusi Könyvtárban található. 2007 decemberében 200 000 kötetet számlált, beleértve a teljes és hiányos 3000 időszak kiadvány és a 120 újság köteteit is.

A könyvtár harmincmillió gyűjteményében nincs elkülönített magyar gyűjtemény, hanem a magyar nyelvű és Magyarországról szóló könyvek, valamint a Magyarországon publikált művek (könyvek és kötött periodikumok) az általános gyűjteménybe vannak besorolva. Az egyetlen kivétel az a kicsiny referenz gyűjtemény - egy folyamatosan frissített, kb. 375 műből álló kollektív -, amely a könyvtár Európai Olvasótermében (European Reading Room) található. Az általános (törzs)gyűjteményből a hungarika anyag egyaránt kérhető az Európai Olvasóteremben, az Általános Olvasóteremben (Main Reading Room), illetve minden olyan további olvasóteremben, amely kiszolgálja az általános gyűjtemény anyagát. A kurrens magyar újságok és folyóiratok a folyóirat-olvasóban, azaz az Újságok és Kurrens Periodikumok Olvasótermében (Newspaper and Current Periodical Reading Room) használhatók. A két évnél régebbi periodikumok azonban bekötve az Általános Olvasóteremben férhetők hozzá, ugyanakkor az újságok két évnél idősebb évfolyamai mikrofilmezve, vagy a mikrofilmen beszerzett formában tekinthetők meg az Újságok és Kurrens Periodikumok Olvasótermében.

A gyűjtemény kiemelkedő értékei

Mivel a könyvtár magyar gyűjteményeinek részletes ismertetése több forrásban is megtalálható¹, e helyütt csupán néhány jelentős értékét említjük meg.

A könyvtár gyűjteményében számos régi és ritka hungarikum található. Nevezetesen például a XIV. századi latin kódex, a gyönyörűen illusztrált Nekcsei-Lipóczi Biblia, amely Nekcsei-Lipóczi Demeter, Károly Róbert (1301-1342) magyar király tárnokmesterének tulajdona volt. Más ritkaság például Thúróczi János *Chronica Hungariae* című munkájának augsburgi és brünni kiadása (mindkettő 1488-ban jelent meg); Werbőczy István *Tripartitum opus juris consuetudinarii incyti regni Hungariae* (1517) című művének első és számos további kiadása; és sok XVII. századi a magyarországi eseményekről szóló brit kiadvány, közöttük egy újságröplap (*coranto*), amely 1621 október 11-én Bethlen Gábor erdélyi fejedelem budai látogatásáról számol be. Említésre méltó Káldi György bibliafordításának 1626-ban, Bécsben megjelent kiadása, valamint Széchenyi István, Kossuth Lajos és Eötvös József műveinek több első kiadása.

Bár a könyvtár nem törekszik a hungarika kéziratok gyűjtésére, mert természetesen az americana anyag megszerzésére koncentrál, mégis rendelkezik néhány értékes magyar vonatkozású kéziratanyaggal. Jelentős a 250 Liszt Ferenc-kézirat, ezek vagy teljes egészében az ő kéziratai vagy Liszt Ferenc jegyzeteivel ellátott iratok; hasonlóképpen jelentősek a Bartók Béla-levelek és -kéziratok, közöttük a *Concerto for Orchestra and String Quartet No. 5*, amely a könyvtár Coolidge Foundation-jának megrendelésére készült 1934-ben. Továbbá más magyar vagy magyar amerikai zeneszerzők kisebb levelezés- és kéziratgyűjteménye, mint például Auer Lipóté, Dohnányi Ernőé, Kálmán Imréé, Kodály Zoltáné és Serly Tiboré (1901-1978).

Jól ismert amerikai magyar természettudósok levelei és kéziratai is találhatóak a könyvtár gyűjteményében, olyanoké, mint Békésy György vagy Kármán Tódor, az aerodinamika szakembere, Neumann János matematikus, Szent-Györgyi Albert biokémikus, Ferenczi Sándor pszichológus, valamint Szilárd Leó és Teller Ede fizikusok.

Haladjunk tovább a vizuális művészetek területére: a grafikai és fotógyűjteményünk 2003-ban jelentős kortárs cseh, szlovák, lengyel és magyar nyomatok kollekciónak kapta Gerald Cerny, washingtoni gyűjtő ajándékként, közöttük szerepelt Swierkiewicz Róbert grafikus több munkája. Mindezek a könyvtár Grafikai és Fotó Osztályán találhatóak. Említésre méltó továbbá az ún. Look Magazine gyűjtemény 134 fényképe, amelyek a New Jersey államban lévő Camp Kilmer táborba érkezett magyar menekültekről készültek 1956 végén. Ezt a gyűjteményt nem digitalizálták és felhasználását szigorú copyright előírások korlátozzák.

A könyvtár amerikai folklórt gyűjtő részlegében, az American Folklife Centerben található egy körülbelül 380 darab, 12 inch méretű lemezekből álló amerikai magyar népdalkollekción, amelyet Kaliforniában Sydney Robertson Cowell és Michiganban, illetve Wisconsinban Alan Lomax készített.

Azok számára, akik a bűvészek és a bűvészet története iránt érdeklődnek, őrzi a könyvtár Harry Houdini albumait, aki Weisz Erikként Budapesten született 1874-ben. Houdini albumaiban megőrizte pályáját dokumentáló emlékeit: hirdetések és más anyagokat. Teljes könyvtárát és emléktárgyait végrendeletileg a Kongresszusi Könyvtárra hagyta.

Történeti áttekintés

A könyvtár magyar állományának kezdete az Egyesült Államok egykori elnökének, Thomas Jefferson könyvtárának történetéhez kapcsolódik. Amikor ugyanis 1814-ben a britek felégették a Kapitoliumot, a kongresszus Thomas Jefferson könyvtárát vásárolta meg, hogy a Kongresszusi Könyvtár veszteségeit pótolja. Jefferson könyvtárában megvolt Domnók Brenner hatkötetes munkája a Histoire des revolutions de Hongrie (1735). Ezután a magyar szabadságharc idején (1848-1849), majd Kossuth angliai és amerikai látogatását követően (1851) elindult kiadványáradat gyarapította a könyvtárat. Az 1867-es kiegyezés után a könyvtár kapcsolatba lépett a Parlamenti Könyvtárral és a Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárával, ennek során ezektől az intézetektől jelentős mennyiségű jogi, történelmi és művelődéstörténeti könyvadományhoz jutott a XX. század első évtizedében. Az állomány további növekedése következett be, amikor a washingtoni Smithsonian Institute a magyar anyagát átadta a Kongresszusi Könyvtárnak. A Magyarországról történő szisztematikus könyvbeszerzés a II. világháború után kezdődött meg.

Állománygyarapítás

A Kongresszusi Könyvtárban a gyűjteményfejlesztés feladatát szakreferensek végzik, akik vagy könyvtárosok vagy az adott szakterület, illetve földrajzi régió specialistái. A magyar szakreferensek hagyomány szerint az európai szakgyűjteményben, az Európai Osztályon (European Division korábban Slavic, majd Slavic and East European Division) dolgoztak. Ezt a feladatot, illetve pozíciót 1955 és 1985 között Bakó Elemér töltötte be², 1990-től pedig - és jelenleg is - e cikk szerzője. A magyar szakreferens azon kívül, hogy a gyarapítás számára válogatja a magyar anyagot, a Kongresszus, a Fehér Ház, a Szövetségi Kormány, valamint a nagyközönség számára tájékoztatást nyújt.

A 2008-as költségvetési évben (2007 október-2008 szeptember) a könyvtár mintegy 1500 új címet szerzett be Magyarországról (majdnem teljes egészében vásárlás útján, egy keveset

cserével és még kevesebbet ajándékként, illetve köteles példányként). Az időszaki kiadványok gyarapodása az egyes számokat figyelembe véve körülbelül 7700 egység.

Vásárlás

A könyvtár magyar állományának gyarapodása főként vásárlás útján történik egy könyvkereskedővel történt megállapodás alapján, a könyveket a megadott profil szerint ("approval plan" vagy "blanket order") a könyvkereskedő válogatja a könyvtár számára. Ez a szisztéma folyamatosan működött a magyarországi rendszerváltozás előtt, de az 1990-es évek elején és közepén a magyar könyvkiadás területén bekövetkezett drasztikus gazdasági változások károsan befolyásolták az ebben az időszakban beszerzett könyvek mennyiségét. A megbízható és szisztematikus gyarapítás újraindítása 1997-ben következett be, amikor a könyvtárnak szerencsére sikerült egy megbízható és kitűnő könyvkereskedő céget találni Budapesten, ez a Batthyány Kultur-Press. Neki és egy nyugat-európai kereskedő erőfeszítéseinek köszönhetően az 1990-es évek elején és közepén keletkezett hiányokat jórészt sikerült pótolni.

Hasonló törés következett be a román könyvpiacra, amely hasonló módon érintette az erdélyi magyar könyvek beszerzését. 2001 szeptemberében e cikk írója egy Magyarországon és Erdélyben, nevezetesen Kolozsvárott, Marosvásárhelyt és Csíkszeredában beszerző körúton járt, amelynek eredményeként a könyvtár állománya egy kisebb, a két világháború között megjelent erdélyi magyar könyvanyaggal és közel 800, 1990 és 2001 között publikált kiadvánnyal bővült. Azóta a könyvtár folyamatosan kapja a kurrensen megjelenő publikációkat.

Csere

A hivatalos, a könyvtári, az egyetemi, a múzeumi és más intézményi kiadványokat a kongresszusi könyvtár hagyományosan cserekapcsolatok alapján szerezte be. Azonban 1990 óta a kiadványcsere egyre problematikusabbá vált, a magyar oldalon a Kongresszusi Könyvtárnak küldött anyag megfogyatkozott a növekvő postaköltség, a csökkenő személyzet és a (könyvtári) saját kiadványokra fordítható zsugorodó pénzforrások miatt, a Kongresszusi Könyvtár részéről pedig a csereforgalom kezelésére fordítható létszám csökkenése okozott nehézséget.³ Ennek következtében a csere útján beszerzett anyag mennyisége csökkent, így a hiány pótlása, ha nem is egészében, vásárlás útján történt.

Ajándék

A Feleky Gyűjtemény 1953-as megszerzése óta⁴ a könyvtár nagyobb adományban nem részesült. Ugyan felajánlások érkeztek azóta, de egyszerűen azért, mert a felajánlott anyag nagy része már megvolt a könyvtárban, nem tudta azokat elfogadni. Az egyik ilyen gyűjtemény esetében a könyvtár azt tanácsolta, hogy egy magyarországi könyvtár feltehetően megfelelőbb partner lenne erre. A könyvtár azonban örömmel fogadott és fogad ma is egyedi könyv- és folyóirat-ajándékokat szerzőktől, kiadóktól vagy más nagylelkű adományozóktól, ha az a könyvtár gyűjtőköri szabályzatának megfelel. Érdemes megemlíteni: a közelmúltban, 2005-ben 70 népszerű magyar zenei fonográf-lemez érkezett.

Köteles példány

A könyvtár jogosult az Egyesült Államokban megjelent kiadványok köteles példányaira. Azonban, mivel a kis kiadók gyakran elmulasztják a példányok beküldését, a könyvtár kénytelen ezeket más módon, a könyvkereskedőktől megszerezni.

Az új technológia és a világháló

A világháló lehetővé teszi a kutatók számára, hogy hozzáférjenek a könyvtár katalógusához és a már digitalizált anyagokhoz. A könyvtár digitalizálási programja érthetően az americana anyagra koncentrál, de válogatva külföldi anyagok is sorra kerültek. Emellett a szakreferensek állítanak össze eredeti elektronikus kiadványokat, főként bibliográfiákat. A múltban a bibliográfiák nyomtatásban jelentek meg, azonban az elektronikus kiadványforma jóval hatékonyabbnak bizonyult a tudományos világ információellátásában. Emellett az elektronikus kiadványok frissítése és letöltése jóval egyszerűbb.

Az Európai Olvasóterem (<http://www.loc.gov/rr/european/>) a következő magyar vonatkozású kapcsolatokat kínálja fel:

A Kongresszusi Könyvtár magyar gyűjteményei

A magyar gyűjtemény kiemelkedő érdekességeinek leírása 1994-ben készült el, azóta is rendszeresen folyik a frissítése (<http://www.loc.gov/rr/european/coll/hung.html>).

Dokumentumok a budapesti Hadtörténelmi Levéltár anyagából

1999-2001 között a könyvtár 216 feldolgozatlan mikrofilmtekeresztet rendelt a budapesti Hadtörténelmi Levéltárnak a hidegháború korai éveire vonatkozó anyagából. Ez a filmanyag az Egyesült Államok Honvédelmi Minisztériuma, a Hadtörténelmi Levéltár és a Kongresszusi Könyvtár egyezménye keretében érkezett. Hasonló egyezmények jöttek létre Lengyelország és Románia hadtörténelmi levéltáraival. Mindezeknek az anyagoknak elkészült az indexe, amely az Európai Osztály honlapján érhető el (<http://www.loc.gov/rr/european/specproj.html>); maguk a mikrofilmek az Európai Olvasóteremben használhatók. A hadtörténelmi levéltárak fenntartják a jogot a mikrofilmek további duplikálására.

Magyarok Romániában és Erdélyben: Magyar és nyugat-európai nyelvű kiadványok bibliográfiája, a Kongresszusi Könyvtár állományából összeállította Bakó Elemér és William Sólyom-Fekete. Ez a mű eredetileg 1969-ben jelent meg a United States Government Printing Office kiadásában. A digitalizált verzió két formátumban, egy fájlban digitalizált, kereshető pdf és oldalanként lapozható megjelenítésben érhető el. Ez a mű több mint 2000 tételt tartalmaz (<http://www.loc.gov/rr/european/bibs/hirt.html>).

Magyarországi cím- és telefonkönyvek a Kongresszusi Könyvtárban

Ez egy online index a Kongresszusi Könyvtárban található körülbelül 120 magyarországi telefonkönyvhöz, 1936-ig visszamenőleg (<http://www.loc.gov/rr/european/phonehu/huphone.html>)

A következőkben olyan online forrásokat mutatunk be, amelyek Magyarországgal kapcsolatosak, de nem részei az Európai Olvasóterem honlapjának.

A Detroit Publishing Company photocromnyomat gyűjteménye. Ez az említésre méltó, de rendszeresen figyelmen kívül hagyott gyűjtemény 600 tételből áll, és az Ausztria-Magyarország tárgyszó alatt található. Az anyag majdnem fele a szó szoros értelmében Magyarországra (beleértve az 1920-ban elcsatolt területeket is) vonatkozik. Ezeket a képeslapokat digitalizálták és megtalálhatók a Grafikai és Fotó Osztály online katalógusában. (<http://lcweb2.loc.gov/pp/pphome.html>)

Világ Portálok (Portals to the World). Amikor ez a projekt 2001-ben elindult, huszonöt országot, közöttük Magyarországot is magában foglalta, azóta azonban a világ valamennyi országára sikerült kiterjeszteni. Ez az internetkalauz magyarázattal ellátott kapcsolatokat kínál tematikus elrendezésben. Ez a projekt részben e sorok írója által "Válogatott magyar internet források" címmel felállított weblapból fejlődött ki, amely először 1999 októberében jelent meg a Kongresszusi Könyvtár honlapján. A Magyar Portál (Hungarian Portal) 21 témába sorolt, körülbelül 280 kapcsolata 2006-ban 55 000 megkeresést regisztrált (<http://www.loc.gov/rr/international/european/hungary/hu.html>).

Bár az előbb felsoroltak a Kongresszusi Könyvtár magyar forrásainak széles körű listáját adják, a keresés a könyvtár honlapján, a katalógusában és a jegyzetekben felsorolt forrásokban még teljesebb képet fog nyújtani a könyvtár elérhető magyar anyagáról.

A jövő igazi kihívása a nyomtatott magyar anyag egyetemes gyűjteményének felépítése, valamint a magyar vonatkozású elektronikus források hozzáféréseinek és archiválásának biztosítása. Mindezt egy gyenge vagy éppen csökkenő költségvetés, és a dollárnak az elmúlt hat évben a forinthez viszonyítva 40 százalékos értékvesztése mellett kell megvalósítani.

Az új körülményekhez feltétlenül alkalmazkodni kell, mindezek ellenére a könyvtár a hungarika gyűjteményének az építését és fenntartását folytatni fogja.

JEGYZETEK

1 Bár nem a legfrissebb, de a legteljesebb leírás a Kongresszusi Könyvtár magyar állományáról Bakó Elemér: "Hungary," in East Central and Southeast Europe. A Handbook of Library and Archival Resources in North America, edited by Paul L. Horecky and David H. Kraus (Santa Barbara, CA, Clio Books, [1976]), 247-256. p. Újabb, de kevésbé részletes leírás található a gyűjteményről a Kongresszusi Könyvtár honlapján <http://www.loc.gov/rr/european/coll/hung.html>.

2 Bakó Elemér: Egy élet a magyarságért. 2 vols. New York, Mediamix, 2005-2007.

3 Murray Walpole, "Web Duplicate Materials Exchange Program: The Library of Congress Takes International Exchange to the Internet". = Slavic & East European Information Resources, Vol. 7, no. 1 (2006), 77-78. p.

4 Kenneth Nyirády: The History of the Feleky Collection and its Acquisition by the Library of Congress. Washington, DC, Library of Congress, 1995.